

LIBRIS

We know
books

SIMON JENKINS

SCURTĂ ISTORIE A
ANGLIEI

DE LA WILHELM CUCERITORUL
LA ELISABETA A II-A

Traducere din limba engleză de
IRINA DUBSKÝ

LITERA
București

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

Scurtă istorie a Angliei
De la Wilhelm Cuceritorul la Elisabeta a II-a
 Simon Jenkins

Copyright © 2024 Grup Media Litera
 pentru versiunea în limba română
 Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactori: Carmen Bourceanu, Sabrina Florescu

Corectori: Oana Apostolescu, Georgiana Enache

Copertă: Bell Studio

Tehnoredactare și prepress: Marin Popa

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
 JENKINS, SIMON

Scurtă istorie a Angliei: de la Wilhelm Cuceritorul
 la Elisabeta a II-a / Simon Jenkins;
 trad. din lb. engleză de Irina Dubský. –

București: Litera, 2024

ISBN 978-630-319-573-5

I. Dubský, Irina (trad.)

94

CUPRINS

Introducere.....	7
Zorii perioadei saxone (410–600)	11
Nașterea Angliei (600–800)	18
Danezii (800–1066).....	25
Wilhelm Cuceritorul (1066–1087).....	34
Urmașii Cuceritorului (1087–1154).....	42
Henric și Becket (1154–1189).....	49
Magna Carta (1189–1216).....	56
Henric al III-lea și Simon de Montfort (1216–1272).....	62
Nimicitorul celților (1272–1330).....	69
Războiul de 100 de Ani (1330–1377).....	78
Revolta țăranilor provocată de pierderea Franței (1377–1453).....	87
Războiul Rozelor (1453–1483).....	98
Bosworth și Henric Tudor (1483–1509).....	105
Henric al VIII-lea (1509–1547).....	112
Reforma și Contrareforma (1547–1558).....	125
Buna regină Bess (1559–1603).....	131
Primii monarhi din dinastia Stuart (1603–1642).....	143
Război civil (1642–1660).....	154
Restaurația (1660–1688).....	166
Revoluția Glorioasă (1688–1714).....	176

Walpole și Pitt cel Bătrân (1714–1774).....	187
De la Boston la Waterloo (1774–1815).....	200
Calea spre reformă (1815–1832).....	211
Zorii epocii victoriene (1832–1868).....	219
Gladstone și Disraeli (1868–1901).....	228
Epoca eduardiană (1901–1914).....	241
Primul Război Mondial (1914–1918).....	249
Anii devorați de lăcuste (1918–1939).....	257
Al Doilea Război Mondial (1939–1945).....	272
Statul bunăstării sociale (1945–1979).....	282
Guvernarea Thatcher (1979–1990).....	298
Urmașii lui Thatcher (1990–2011).....	310
Epilog.....	323
100 de date-cheie.....	333
Regi și regine ai Angliei începând cu 1066.....	337
Premieri ai Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord.....	339
Nota autorului.....	343
Indice.....	345

INTRODUCERE

Mi-a plăcut să cutreier prin Anglia de când mă știu. Am escaladat stâncile din Cornwall, am hoinărit prin mlaștinile din Norfolk și am străbătut Calea Pennine de la un cap la altul. Cunosc orașele Angliei, mari și mici, îi știu bisericile și casele. Cu toate acestea, până nu demult, am înțeles că nu cunoșteam Anglia cu adevărat, pentru că nu aveam idee despre modul în care luase ființă. Anglia mea era doar o realitate geografică, un fundal pe care se proiectau evenimentele și personajele pe care le știam din copilărie: Alfred cel Mare, Cucerirea Normandă, Magna Carta, Agincourt, soțiile lui Henric al VIII-lea, buna regină Bess, Cromwell, Gladstone, Disraeli, Primul Război Mondial, Winston Churchill. În curgerea timpului, fiecare avea un contur bine definit, dar lipsea elementul de legătură, structura narativă încheată.

Voi încerca aici să spun povestea cât mai simplu posibil. Mă ajută faptul că este o narațiune care insuflă energie. Probabil că istoria Angliei, cu victoriile și catastrofele ei, este cea mai densă din punctul de vedere al înlănțuirii evenimentelor dintre istoriile tuturor națiunilor de pe fața planetei. Originile sale sunt undeva în Evul Mediu și chiar mai înainte de Evul Mediu, în perioada ocupației Insulelor Britanice de către triburile germanice venite de pe continent. Aceste triburi au adus cu ele numele de Anglii, provenit probabil de la spațiul angular format de coastele Germaniei și Danemarcei. Așezarea constituită de ei pe coasta de nord-est a fost numită Angle-land și, ulterior, England (Anglia). Nou-veniții i-au alungat rapid pe localnici, așa-numiții „vechi britoni”, spre apus și miazănoapte, dincolo de zidul Hadrian, înspre teritoriile galeze și spre Marea Irlandei, formând astfel granițele Angliei care și-au păstrat în mare conturul de atunci.

gest. Astăzi, multora le displace ideea de a se considera europeni, dar nu se pricep nici să se definească raportându-se la vecinii lor celți. Au purtat războaie de oprimare împotriva Țării Galilor, a Scoției și a Irlandei – în cazul celei din urmă dând dovadă de o sălbăticie ieșită din comun. La începutul secolului XXI sunt în cea mai mare parte distanțați de Irlanda și pe jumătate detașați de Scoția și de Țara Galilor, atât politic, cât și cultural. Componenta engleză a Regatului Unit se găsește astfel într-o zonă intermediară surprinzător de slabă. Nu dispune nici de un parlament propriu și nici de instituții politice distincte. Orice referire la Anglia și la englezi ca entități distincte față de Marea Britanie și britanici este adesea considerată ostilă față de cosmopolitanismul presupus de uniune, sau chiar cu note rasiste. Steagul englez al Sfântului Gheorghe a dobândit ușoare accente naționaliste, iar xenofobia a fost îmbrățișată de extrema dreaptă. Eu consider că este ceva absurd. Anglia are tot dreptul să-și definească singură specificul și să se mândrească cu acesta. Dar cred că până la definiție ar trebui să începem cu nararea istoriei.

Unii percep istoria ca pe un joc al hazardului, alții o consideră atât o creație a eroilor, cât și a personajelor negative, iar alții o văd ca realitate îngropată în geografie, economie și chiar antropologie. Povestea unui popor poate fi relatată în multe feluri, moda contemporană insistând asupra aspectelor particulare și controversate. Există istorii sociale, culturale, „populare”, iar, în cazul Angliei, imperiale. Dar o istorie restrânsă nu poate fi decât selectivă, iar selecția va fi făcută în principal din perspectiva politicii. O națiune este o entitate politică, iar nașterea și dezvoltarea ei alcătuiesc o poveste despre aceia care au manifestat putere în cadrul ei, indiferent că au fost monarhi, soldați, politicieni, mulțimea de pe stradă sau, mai recent, masa votanților.

Eu mă raportează la istorie diferit, privind-o ca pe ceva ce depășește limitele unei cronologii liniare, anume ca pe verigile unei înlanțuiri de cauză și efect. În această înșiruire de evenimente constă secretul modului în care a ajuns Anglia unde este astăzi.

ZORII PERIOADEI SAXONE 410–600

În anul 410, împăratul roman Honorius, a cărui domnie era sfâșiată de o mulțime de războaie, a trimis o scrisoare locuitorilor provinciei romane Britannia. Aceștia pierduseră protecția legiunilor romane, retrase din Britannia în ultimii cincizeci de ani și chemate să apere imperiul, și îi scriseseră împăratului, implorându-l să le ofere sprijin împotriva invadatorilor saxoni veniți de dincolo de Marea Nordului. Împăratul era atacat de vizigoți, așa că o colonie îndepărtată, aflată la capătul lumii cunoscute, nu avea mare însemnătate strategică. Civilizațiile din bazinul mediteraneeu, care înfloriseră și dominaseră un mileniu întreg, se retrăgeau. Honorius i-a sfătuit scurt: „luați măsuri să vă apărați singuri”.

Pentru Insulele Britanice, secolul al V-lea și al VI-lea au fost perioade înnegurate. Celții din Epoca Fierului, britonii antici, migraseră de pe continent între 1000 și 600 î.Hr. și se amestecaseră prin căsătorie cu populația romană, cuceritoare, în primele trei secole de după nașterea lui Hristos. Dar retragerea legiunilor romane îi lăsa expuși, ei fiind prea slabi să se apere sau să-și protejeze moștenirea culturală romană constituită din vile, temple și teatre. Erau vulnerabili în fața cotropitorilor – cărora încercau să le țină piept și de aceea ceruseră ajutor.

De unde răsăriseră acești noi invadatori? Istoricii care caută detalii despre nașterea Angliei se confruntă rapid cu un noian de controverse. Există două teorii referitoare la ce s-a petrecut atunci în jumătatea estică a Insulelor Britanice. Prima dintre ele susține că triburile germanice care se îndreptau la sud, spre Franța, au fost deturnate de francii conduși de regele Clovis și și-au schimbat traseul, ajungând să traverseze Marea Nordului. Invazia lor, susținută poate de acțiunile mercenarilor romani care locuiau

în Britannia, a fost un adevărat genocid. Au masacrat și au supus în totalitate triburile britanice indigene din partea de răsărit a Angliei – de exemplu, tribul Icenii și tribul Trinovantes – și au șters orice urmă a culturii lor.

Această teză a fost susținută de puținii supraviețuitori ai perioadei. Singura sursă contemporană, un călugăr galez (din partea de apus a țării) pe nume Gildas, deplânge în descrieri marcante invazia înfocată a „oamenilor lipsiți de orice urmă de pietate... care, odată declanșată, s-a isprăvit abia după ce a mistuit aproape întreaga suprafață a insulei, acoperind ca o limbă de foc roșu și sălbatic coasta de apus a oceanului“. El a citat un document din secolul al V-lea, intitulat „Geamătul britonilor“, care evocă imaginea unei Britannie văduvite de protecția romană: „Barbarii ne mână înspre mare, iar marea ne împinge înapoi spre barbari“. La sfârșitul secolului al VII-lea, părintele istoriei Angliei, Beda Venerabilul, a preluat teza genocidului în lucrarea sa *Istoria ecleziastică a poporului englez*. El scrie că anglii au atacat cu o asemenea forță, încât au lăsat pustii așezările lor germanice. N-a supraviețuit aproape nici o fărâamă a culturii britanice preexistente. Limba britanică, sau britonă, a dispărut, la fel cum a dispărut și religia romano-creștină. Așa-numitele vile și orașe romano-britannice s-au prăbușit în ruină sau au fost incendiate.

Conform altei teorii, n-a existat nici o invazie, ci doar o expansiune internă, deoarece zonele estice ale Britanniei fuseseră de mult locuite de populații de origine germanică și belgică, populații care făceau comerț și jefuiau țărmurile Mării Nordului. Dovezile recente de arheologie genetică susțin ideea că marea din jurul Insulelor Britanice era un „teritoriu“ navigabil, în timp ce zonele din interiorul țării formau o barieră mai puțin penetrabilă. Astfel, cultura Insulelor Britanice la momentul retragerii romane era împărțită între coasta Mării Nordului, locuită de sute de ani de triburi germanice, și coasta Mării Irlandei și a Oceanului Atlantic, cu o cultură și limbă de origine celtă. Potrivit acestei teorii, numărul britonilor antici – al celților – din zonele estice era foarte limitat, deci nu a fost nimic de eradicat.

Acest fapt explică sărăcia vestigiilor lingvistice și a toponimelor britone, dar nu și menționarea repetată a unei invazii de dincolo de mare și nici certitudinea celților că a existat una. O posibilă conciliere a acestor teorii divergente se poate obține admitând că ambele sunt parțial adevărate, cu valuri noi de coloniști germanici sosind după retragerea romană, care s-au alipit enclavelor germanice mai vechi.

În orice caz, pare limpede că, în cursul secolelor al V-lea și al VI-lea, un popor a cărui limbă și societate provenea din Europa continentală, s-a deplasat spre apus, traversând provincia romană Britannia și cucerind populația indigenă. Beda spune că valul de invadatori era format din iuți, frizieni, angli și saxoni. *Saeson*, *sassenach* și *sawsnek* sunt vechii termeni în limbile galeză, gaelică și cornică prin care sunt desemnați englezii. În jurul anului 450 d.Hr., iuții, conduși de frații Hengist și Horsa, care se poate să fi fost angajați cândva ca mercenari de către Vortigern, o căpetenie din Britannia romană, au ajuns în Kent și s-au răspândit până la Insula Wight. În același timp, anglii au sosit din spațiul angular Schleswig-Holstein din Germania, împrumutându-și numele regiunii East Anglia și, în cele din urmă, întregii Anglii. Saxonii din zona de nord a Germaniei s-au așezat de-a lungul coastei de sud și au pătruns și în bazinul Tamisei, fenomen în urma căruia au luat naștere teritoriile cunoscute azi ca Essex (East Saxon), Middlesex, Wessex și Sussex. Aceste populații sunt numiți saxoni, iar limba lor este anglo-saxonă. Un argument puternic invocat de susținătorii teoriei invaziei este că, aparent, orice urmă de creștinism roman a fost eradicată din teritoriile ocupate de păgânii saxoni. În schimb, în această perioadă, Țara Galilor era martora unei epoci a sfinților și a unei spiritualități creștine efervescente. Zeci de biserici galeze datează din secolul al VI-lea, sau chiar din secolul al V-lea, iar cea mai veche catedrală din Britania a fost începută de Sfântul Deiniol în Bangor în 525. Cam în aceeași perioadă, Sfântul Petroc predica în Cornwall, iar Sfântul Columba pleca din Irlanda și se ducea în insula scoțiană Iona, unde a fondat o mănăstire în jurul anului 563.

Gildas nu vorbește doar despre nenorocirile provocate de saxoni britanilor, ci și despre rezistență. Pe la 540, a scris despre viața în vreme de pace într-o regiune care se pare că ar fi fost valea fluviului Severn. Ofensiva saxonă fusese oprită în zonele apusene. El explica această întârziere prin rezistența unui conducător britan care-i învinsese pe saxoni la începutul secolului al VI-lea la Mount Badon, posibil în apropiere de fortul South Cadbury din Somerset. Singurul comandant pe care îl menționează este Ambrosius Aurelianus, un britan roman născut la sfârșitul secolului al V-lea, care „a câștigat unele bătălii, dar le-a pierdut pe altele”. Se poate ca porecla lui să fi fost Ursul, purtând o haină din piele de urs. Termenul pentru urs din limba celtă este *artos*.

Această licărire în întuneric este singura fărâmă de adevăr la care are acces istoria în privința lui Arthur. Pe ea s-a construit un edificiu legendar monumental. Personajul Arthur al lui Nennius, propagandistul din secolul al IX-lea, și-a avut obârșia tot în scrierile lui Gildas, la fel și al autorului fantezist din secolul al XII-lea, Geoffrey de Monmouth, căruia i se datorează majoritatea imagisticii specifice culturii cavaleresti nord-europene. De aici derivă și bestsellerul lui Thomas Malory din secolul al XV-lea, intitulat *Morte d'Arthur (Moartea regelui Arthur)*. După Malory a urmat Tennyson, apoi prerafaeliții, Hollywoodul și Sfântul Graal, avansând speculații referitoare la existența unui paradis mistic din perioada pre-saxonă numit Camelot, la vrăjitorul Merlin și la multe fapte de bravură, inimi zdrobite și episoade tragice. Britonii, saxonii, normanzii și dinastia Tudorilor aveau cu toții să și-l revendice pe Arthur, ca și cum s-ar fi aflat sub influența unui magnetism disperat care-i atrăgea spre un trecut nobil și pur.

Dacă a existat cu adevărat perioada de pace descrisă de Gildas, ea nu a dăinuit. Spre sfârșitul secolului al VI-lea, saxonii se așezaseră de-a lungul cursului fluviului Severn. Un sfânt galez, Beuno, pomenește despre niște oameni care „vorbesc o limbă ciudată, așezați pe malul celălalt al apei”. El și-a exprimat temerea ca nu cumva acești oameni să „se facă într-o zi stăpâni peste acest loc”. Totuși, deși saxonii ocupau văile marilor râuri care se vărsau

în Marea Nordului, britonii continuau să ocupe Scoția, Irlanda, Țara Galilor, regiunile Cornwall, Cumbria și Hen Ogledd („vechiul nord” în limba galeză) al granițelor scoțiene. Limba celtă se divizase în două ramuri: goedelica (irlandeza, gaelica scoțiană și manx) și britonica (limba cumbriacă, galeza și cornica). În această perioadă, sau poate mai devreme, a avut loc o migrație peste Canalul Mânecii, din Cornwall în Armorica, în Franța. Provincia romană Britannia a fost reconstituită aici ca Bretania, iar limba a devenit limba bretonă, o rudă îndepărtată a galezei moderne.

La sfârșitul secolului al VII-lea, saxonii au început să se asocieze în grupări mai cuprinzătoare, sub sceptrul primilor regi. Primul rege remarcabil a fost Ethelbert din Kent, care a domnit între circa 580 până la moartea sa în 616, un păgân care a făurit o alianță cu francii de dincolo de Canalul Mânecii prin căsătoria cu Bertha, nepoata regelui Clovis al francilor, căsătorie supusă condiției ca viitoarei regine să i se permită să-și păstreze religia creștină. Ea și-a adus propriul capelan și se spune că și-a îndeplinit actele devoționale în vechea biserică romană Sfântul Martin din Canterbury. Poate acesta a fost motivul pentru care papa Grigore cel Mare și-a trimis primii misionari creștini în Kent, sub conducerea Sfântului Augustin.

În același timp, Northumbria se unea sub conducerea unui mare războinic, Ethelfrith, aflat în fruntea regatului Bernicia (593–616), cel care avea să stabilească granițele teritoriilor saxone în pofida rezistenței populației britane. Faptele membrilor tribului nordic britanic Gododdin, care se poate să fi sălășluit în munții din Edinburgh, au fost descrise de bardul Aneurin în prima mare operă literară britanică (nu engleză), intitulată *Tribul Gododdin*. Această epopee zugrăvește marșul întreprins de trei sute de războinici sub conducerea lui Mynyddog, undeva în jurul anului 600, spre sud, unde s-au întâlnit cu regele Ethelfrith în apropiere de Catterick, în Yorkshire. Aneurin îl descrie pe unul dintre soldații britani în felul următor:

Bărbat deplin în forță,
în ani, un tinerel,

curaj fără pereche...

Mai grabnic la însângeraatul câmp de luptă,
 decât la nuntă,

Mai grabnic la ospățul corbilor
 decât la-nmormântare.

Cu toate acestea, tribul Gododdin a fost șters de pe fața pământului, doar Aneurin scăpând ca să spună povestea. Poemul său este cunoscut într-o variantă transpusă în galeza medievală, dar specialiștii consideră că originalul a fost redactat în dialectul cumbric vorbit de triburile de britani din nord, asemănător cu galeza (în acest caz, indicatoarele de astăzi din aeroportul din Edinburgh ar trebui să fie în galeză, nu în gaelică.)

Pe populația britanică o aștepta o soartă și mai rea. În 603, o armată unită, formată din scoți și irlandezi din Dalriada, un regat de dincolo de Marea Irlandei întinzându-se între Argyll și Antrim, s-a confruntat cu armata aceluiași rege Ethelfrith la Degaстан, despre care se crede că ar fi fost undeva în apropiere de Roxburgh. Forțele din Northumbria au fost din nou victorioase. După acest nou succes, au pornit spre sud, de-a lungul coastei vestice, pentru a se confrunta cu galezii. În jurul anului 615, armata lui Ethelfrith s-a ciocnit cu un grup format din 1 200 de călugări creștini galezi în apropiere de vechiul oraș roman Chester, pe care i-a măcelărit pentru că „îl înfruntaseră cu rugăciunile lor”. Și-a continuat ofensiva, zdrobind armata galeză principală, extinzându-și teritoriile până la malul râului Dee. Din perspectiva anglo-saxonului Beda, care a scris un secol mai târziu, Ethelfrith este adevăratul fondator al Northumbriei, care „a făcut prăpăd printre britani, mai mult decât oricare alt erou englez, astfel încât poate fi comparat cu Saul, care a fost cândva rege al poporului Israel, cu singura excepție că el nu cunoștea religia adevărată“.

Anglia saxonă începea să prindă contur, la sud de zidul lui Hadrian și la răsărit de cursul apelor Severn și Devon. Zone răzlețe din vechea Britannie au supraviețuit, se pare, în zonele înalte

din Pennine și în locuri precum Elmet, din vestul comitatului Yorkshire (care a fost curând ocupat în anul 627). Dar despre Anglia înconjurătoare nu se putea spune sub nici o formă că ar fi reprezentat o națiune. Conducerea romană nu fusese înlocuită de nici o autoritate, rege sau biserică. Oamenii erau conduși, în măsura în care se poate vorbi despre așa ceva, de căpetenii războinice saxone pe care creștinii celți din apus îi considerau păgâni cotropitori și necultivați. Saxonii preferau terenurile joase, deschise, nu erau oameni ai muntelui, fiind obișnuiți să lupte și să practice agricultura în câmpiile vaste din nordul Europei. Știau să doboare copaci și să are cu plugul în solul aluvionar, dar se opreau când ajungeau la zone înalte. Aici, terenul era mai puțin fertil, iar britanii erau mai greu de înfrânt. Elanul cuceritor devenea mai temperat odată cu înaintarea spre apus.

Pentru saxoni, un principiu călăuzitor îl reprezenta loialitatea față de familie, așezare și clan, exprimată prin expresia anglo-saxonă *kith and kin* („rude și prieteni“) derivată din *couth and known* („familiar și cunoscut“). Devotamentul lor nu era față de un rege îndepărtat și curtea lui, ci față de o sală a comunității, situată în centrul fiecărei așezări, unde comunitățile de fermieri liberi – *ceorls* – jurau credință mai-marilor lor. Acestor bătrâni ai comunității – *ealdormen* – și subordonaților lor, nobilii locali – *thanes* –, li se datora ospitalitate și servicii militare în schimbul apărării vieților și pământurilor supușilor. Jurămintele depuse de saxoni îi legau de cei care descindeau din aceiași strămoși și de cei alături de care lucrau pământul. Această „guvernare prin consimțământ“ stabilită contractual, diferită de relațiile din triburile britanilor antici și de autoritatea ducală normandă, a fost descrisă de legiuitorii de mai târziu ca datând din vremuri imemorabile. Forma sa supremă a fost atinsă prin prezența unor cetățeni de frunte în adunarea regelui – *witengemot* sau *witan* – un precursor rudimentar al adunărilor parlamentare. Romanticii victorienii considerau această organizare o slabă reverberație saxonă a ceea ce grecii numeau democrație.

În anul 596, papa Grigore a observat doi sclavi blonzi într-o piață de sclavi din Roma și a întrebat de unde sunt. Spunându-i-se că cei doi sunt „angli”, Beda notează că papa ar fi replicat: „Non Angli sed angeli”, nu angli, ci doi îngeri ai lui Dumnezeu. Britannia era o colonie uitată, la granița cea mai îndepărtată a Imperiului Franc, care la momentul respectiv cuprindea cea mai mare parte a Franței și a Germaniei de azi. Grigore era un misionar înflăcărat, așa că l-a trimis pe unul dintre episcopi, anume pe Augustin, la regele Ethelbert din Kent și la soția lui, Bertha, o creștină din Imperiul Franc. Când au ajuns la Thanet în 597, celor patruzeci de călugări benedictini care-l însoțiseră pe Augustin li s-a spus că vor fi întâmpinați în aer liber, păgânii temându-se de vrăjile pe care le-ar fi putut urzi vizitatorii.

Succesul misiunii lui Augustin s-a materializat în convertirea regelui Ethelbert și în donația pe care acesta din urmă a făcut-o în 602: un teren pentru construirea unei catedrale în Canterbury. Augustin a devenit primul arhiepiscop de Canterbury, iar Ethelbert a redactat primul cod juridic format din nouăzeci de clauze, prin care acorda privilegii noii biserici. Mai mult, acesta este primul document în limba engleză sau anglo-saxonă. În anul următor, Ethelbert și Augustin au făcut un pas îndrăzneț, în sensul reconcilierii cu mai-marii bisericii, galezi din Bangor și de pretutindeni, în cadrul unei întâlniri în valea fluviului Severn. Aceștia practicau o liturghie celtică moștenită de la Roma, dar puneau mai mult accentul pe viața monastică, nu pe Evanghelie, respectau un calendar propriu, obiceiuri de penitență specifice și-și tundeau părul tot după un model propriu, anume își rădeau

partea din față a capului și nu creștetul. Cele două tabere nu au reușit să ajungă la un consens, mai ales cu privire la autoritatea Romei. Aparent, Augustin, înfuriat, le-ar fi adresat clericilor locali următoarea amenințare: „Dacă nu vreți pace cu prietenii voștri, veți avea război din partea dușmanilor”. Augustin s-a întors în Kent fără nici un rezultat.

Între timp, regele Redwald din East Anglia (cca 600–624), își extindea teritoriul peste inima Angliei, iar rezultatul avea să fie regatul central Mercia. Despre el se cunosc foarte puține lucruri, exceptându-l pe acela că, probabil, este ocupantul ambarcațiunii funerare descoperite în 1939 la Sutton Hoo, în Suffolk, aflate acum la Muzeul Britanic. În mormânt s-au găsit o platoșă și giuvaieruri provenind din bazinul mediteraneeu și din Bizanț, săbii și un coif splendid din bazinul Rinului. Sutton Hoo oferă o perspectivă asupra unei civilizații cosmopolite care continuă să ne fascineze cu secretele sale bine păstrate.

În Northumbria, succesorul lui Ethelfrith, învingătorul populației Gododdin, a fost Edwin (616–633), un rege care dispunea de o armată suficient de puternică, în stare să străbată Mercia, până în sud, în Kent. După ce i-a înfrânt pe saxonii apuseni, s-a întors la York, aducându-i cu sine pe Ethelburga, fiica lui Ethelbert, care era creștină, și pe călugărul roman Paulinus, care, în 627, l-a botezat atât pe el, cât și pe nobilii săi, și a fondat catedrala York Minster. Unul dintre nobilii creștinați de la curtea lui Edwin a folosit o metaforă, vorbindu-i despre o vrăbiuță care intră într-o seară de iarnă într-o încăpere, în timpul mesei, „a pătruns prin una dintre uși, a zăbovit o clipă aproape de căldura și lumina focului, apoi a zburat afară pe cealaltă ușă și s-a făcut nevăzută. Tot astfel, și viața omului adastă o clipită sub ochii noștri, dar ce e înainte și după, n-avem de unde ști. Dacă această învățătură nouă ne spune ceva sigur cu privire la aceste lucruri, haidem s-o urmăm”. Marele preot păgân al lui Edwin a fost mai puțin poetic. Nu a stat pe gânduri, ci a înfipt o lance în propriul său templu și a poruncit să fie ars din temelii.